

MATE KAPOVIĆ

Filozofski fakultet, Odsjek za lingvistiku
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
mkapovic@ffzg.hr

NAGLASAK $\bar{a}$ -OSNOVA U HRVATSKOM – POVIJESNI RAZVOJ

U radu se detaljno objašnjava razvoj naglasnih paradigama u deklinaciji $\bar{a}$ -osnovā (tj. imenica tipa *žena, žene*) od praslavenskoga do suvremenih štokavskih, čakavskih i kajkavskih govora. Razvoj se objašnjava posebno za svaku naglasnu paradigmu (*a, b i c*), a opisu se razvoja naglasnih paradigama prilaže i popis osnovnih naslijeđenih riječi s pripadajućim naglasnim paradigmama i naznakom posvjedočenih promjena naglasne paradigme za pojedine riječi. Na kraju se još posebno razmatra problem naglasaka starih *y*-osnova.

Uvod

U ovom se članku detaljno opisuje povijesni razvoj akcentuacije hrvatskih $\bar{a}$ -osnova¹. Kreće se od rekonstruiranoga praslavenskoga sustava te se zatim po pojedinim naglasnim paradigmama (*a, b, c*)² daje pregled razvoja za štokavski, čakavski i kajkavski. Na početku se razlaganja za svako od narječjā daje ogledni primjer paradigme (za štokavski je to uvijek standardni hrvatski, a za čakavski i kajkavski paradigma iz kojeg arhaičnog govora³), zatim se objašnja

¹ Ovaj rad se nastavlja na radove Kapović 2010 i Kapović 2011 i pisan je istom koncepcijom kao i dotični članci. Redom su obrađene *o*-osnove muškoga i srednjega roda pa $\bar{a}$ -osnove. Naziv $\bar{a}$ -osnove rabimo u povijesnom smislu, tj. za deklinaciju tipa hrv. *žena, žene*, tj. za deklinaciju koja se u kroatistici obično zove *e*-deklinacija.

² Mala se slova u kurzivu (*a, b, c*) upotrebljavaju za rekonstruirane praslavenske naglasne paradigme (n. p.), a velika (A, B, C) za odraz tih paradigama u pojedinim slavenskim jezicima/dijalektima/govorima. Dvotočka (B; C) označava dužinu korijena, npr. *žena* je B, a *trāva* je B. Dodatna oznaka za dvojину se upotrebljava jedino ako je to potrebno, inače se i *žena* i *trāva* mogu označiti kao n. p. B. Oznaka B-C se rabi za "miješanu" paradigmu kao *svinja* – *svinju* – *svinje*. Nasuprot tome, B/C znači "B ili C".

³ Dijalekatska je građa za kajk. i čak. uzimana iz dostupnih izvora, pri čemu je naglasak, dakako, na arhaičnijim govorima.

vaju detalji razvoja od praslavenskoga do današnjih govora, a na kraju se svakog odjeljka daje popis riječi s provizorno rekonstruiranim praslavenskim naglasnim paradigama (uglavnom prema podacima ruske akcentološke škole) i shemama razvoja naglasnih paradigama u hrvatskim govorima (navode se posvjedočeni relevantni prijelazi iz jedne paradigme u drugu, duženja korijena itd.)⁴. Na kraju se članka još govori o problemu naglasaka starijih *y*-osnova (dakle, imenicā tipa stsl. *bukŷy*/hrv. *bukva*). Neki problemi koji se tiču *ā*-osnovā, a povezani su s akcentuacijom *o*-osnovā, a koji su već obrađeni u Kapović 2010, ovdje se ne obrađuju ponovno. Tako, primjerice, u ovom članku nema potrebe opet govoriti o naglasku genitiva mn. *ā*-osnovā kao *žēnā* kada je taj razvoj jednak onome kod genitiva mn. *o*-osnovā kao *pāsā*, što je već obrađeno u Kapović 2010.

O prozodemima tradicionalno rekonstruiranim za kasni praslavenski ili općeslavenski v. str. II0–III.

Naglasak *a*-osnova

1. naglasna paradigma *a*

PRASLAVENSKI

jedinina		dvojina		množina	
N.	*kǫrva	N.	*kǫrvě	n.	*kǫrvy
G.	*kǫrvy	G.	*kǫrvu	g.	*kǫrvŷ/kǫrvŷ
D.	*kǫrvě	D.	*kǫrvāma	d.	*kǫrvāmŷ
A.	*kǫrvŷ	A.	*kǫrvě	a.	*kǫrvy
V.	*kǫrvo	V.	*kǫrvě	v.	*kǫrvy
L.	*kǫrvě	L.	*kǫrvu	l.	*kǫrvāxŷ
I.	*kǫrvojŷ	I.	*kǫrvāma	i.	*kǫrvāmi

N. p. *a* ima stalni stari akut na osnovi, bilo na prvom (*kǫrva), bilo na unutarnjem slogu (*lopāta). Taj se stari akut nigdje ne mijenja, osim u genitivu množine gdje se u zapadno- i južnoslavenskom (usp. hrv. *krāvā*, sln. *krāv*, češ. *krav* prema N. *krāva*) javlja neocirkumfleks, ali ne i u rus. (rus. g. *корѡв* a ne **кѡров prema N. *корѡва*). U n. p. *a* pripadaju i riječi s nepromjenjivim

⁴ U popisima se naglasak bilježi oviskom ('), koji stoji na mjestu staroga naglasaka (*vod'a* može stajati i za *vodā* i za *voda*), pri čemu se dužina bilježi posebno (*glāv'a* = *glāvā* ili *glāva*), čeonici se naglasak (koji preskače na prijedlog/veznik kao silazni) piše oviskom na samom početku riječi (*'glāvu* = *glāvu*, *'na_glāvu* = *nā_glāvu*), silazni naglasak koji se prenosi ili ostaje na mjestu piše se prije samoglasnika (*pr'āvdu* = *prāvdu*, *na_pr'āvdu* = *nā_prāvdu/na_prāvdu*), a neoakut oviskom iza dugoga vokala (*sū'sa* = *sūša*).

kratkim neoakutom, npr. prefiksalne složenica kao *osòba ili izvedenice kao *rabòta⁵ (usp. hrv. *òsoba*, *ràbota*). U poseban tip n. p. *a* mogu se staviti i imenice tipa *vòlā/sūšā koje imaju vezan i nepromjenjiv neoakut (dug ili kratak) na osnovi i dug zadnji slog (o tome vidi više dolje).

U ruskom je psl. n. p. *a* očuvana kao paradigma s nepomičnim naglaskom:

N. *koròva*, G. *koròvy*, DL. *koròve*, A. *koròvy*, I. *koròvoï*

n. *koròvy*, ga. *koròv*, d. *koròvam*, l. *koròvax*, i. *koròvamï*

ŠTOKAVSKI

jednina		množina	
N.	<i>kràva</i>	n.	<i>kràve</i>
G.	<i>kràvè</i>	g.	<i>kràvā</i>
D.	<i>kràvi</i>	d.	<i>kràvama</i>
A.	<i>kràvu</i>	a.	<i>kràve</i>
V.	<i>kràvo</i>	v.	<i>kràve</i>
L.	<i>kràvi</i>	l.	<i>kràvama</i>
I.	<i>kràvōm</i>	i.	<i>kràvama</i>

Stari akut, kao i kratki neoakut, daju *˘* u hrvatskom (*kràva*), koji se onda u novoštokavskom pomiče na prethodni slog (*lòpata* < *lopàta*, *òsoba* < *osòba*). Taj *˘* (odnosno pomaknuti *˘*) je, kao i u psl., postojan u svim padežima, osim u genitivu množine gdje se mijenja u *ˆ* (stari neocirkumfleks), a u višesložicama se onda i pomiče. Tu je situacija potpuno ista kao kod *o*-osnovā m. i sr. r., usp. *kràvā/lòpātā* prema *jādā/jèzīkā* i *sītā/kòrītā*. Objašnjenje oblika poput *lòpātā* je istovjetno onomu u muškom rodu (vidi Kapović 2010). Pored izvornih oblika poput *lòpātā*, može se javiti i sekundarno ujednačno *lòpātā*, no takvi su oblici najmlađega postanja. Javljaju se u nekim urbanim štokavskim govorima (npr. takvi se naglasci mogu čuti u Splitu), ali i u nekim ruralnim dijalektima. Takav se mlađi naglasak može čuti i u nekim posavskim govorima, usp. npr. u Velikoj Kopanici *sikèrā* ili *lòpātā* ili u Davoru *kòlīb*, *lopāt*, *motīk/mòtīk* (moji podaci).

Osim *-ā* u genitivu množine (za koje vidi Kapović 2010), u ženskom se rodu javljaju još dva nastavka koji su uvijek dugi: *-è* u genitivu jednine i *-ōm* u instrumentalu jednine. Dužina genitivnoga *-è* u n. p. A postaje analogijom prema dugom *-è* u n. p. B i C (za objašnjenje toga *-è* vidi dolje). Dužina instrumentalnoga *-ōm* je kompenzatorne naravi. Stari je nastavak bio *-ojo, što u što-

⁵ Katkad se tu naglasak označava kao *osòba i *rabòta, no on se po odrazima nikako ne razlikuje od kratkoga neoakuta. U obama primjerima takav vezani unutarnji kratki naglasak nastaje pomicanjem naglasaka s prvog sloga po Diboovu zakonu.

kavskom onda daje *-oju. Od toga gubljenjem labavo artikulirana *-j-* između vokala dobivamo *-ou, gdje se zijeve uklanja tako da *-u postaje neslogotvorno, a prethodni slog se dulji u nadoknadu za gubljenje jednoga sloga te dobivamo *-ou (zapisano u starim tekstovima i posvjedočeno u nekim čakavskim govori- ma kao *-ov*). Alternativno, dužina *-ōm* dolazi prema *-ōm* u n. p. C (za koje vidi dolje). Dočetnom *-m* u nastavku je dodano analogijom prema muškom rodu. Ipak, razlika je ostala očuvana u dužini, pa u ženskom rodu imamo *-ōm* prema starijem *-ōv*, dok je muško *-om* kratko. Usp. razliku između I. *Pètrom* (m. r.), *Īvanom* (m. r.) prema *Pètrōm* (ž. r.), *Īvanōm* (ž. r.).

U starim dvojinskim oblicima *krāvama* očekivala bi se dužina tj. *krāvāma* (vidi Kapović 2008: 20–21), što je i posvjedočeno u nekim štokavskim govori- ma (u srpskim i crnogorskim južnim jekavskim govori- ma i u šumadijsko-voj- vođanskom dijalektu, Brozović – Ivić 1988: 19). U *krāvama* (A) je zanaglasna dužina uklonjena analogijom prema *ženāma* (B) i *nogāma* (C), gdje se stari akut pravilno pokratio. Dakako, dužina bi se očekivala i u starijim oblicima **krāvām*, **krāvāh*, **krāvāmi*. Za starije nastavke u množini, usp. u Posavini (Ivšić 1913/II: 17–18) d. *udavāčām* (s položajnom dužinom ispred sonanta), l. *o_pòklada*, u *livāda* (s kratkim dočetnim *-ā*), i. *pūškamī* (s dugim dočetnim *-ī* analogijom prema muškom rodu).

ČAKAVSKI (Novi Vinodolski⁶)

jedinina		množina	
N.	<i>krāva</i>	n.	<i>krāve</i>
G.	<i>krāvē</i>	g.	<i>krāv</i>
D.	<i>krāvi</i>	d.	<i>krāvān</i>
A.	<i>krāvu</i>	a.	<i>krāve</i>
V.	<i>krāvo</i>	v.	<i>krāve</i>
L.	<i>krāvi</i>	l.	<i>krāvah</i>
I.	<i>krāvūn</i>	i.	<i>krāvami</i>

U čakavskom je situacija više-manje istovjetna štokavskoj. Što se tiče čak. G. *krāvē*, g. *krāv* tu vrijedi isto što i za štokavski (ipak, usp. kratki G. *kūće* u Omišlju, gdje je kratak i G. *zemjē* u n. p. C⁷). Dužina raznih nastavaka u instrumentalu jednine jednakoga je porijekla kao u štokavskom (od stezanja tj. duženja u naknadu). Treba napomenuti da je *-i* u genitivu jednine na sjeveru uvijek kratko (vidi dolje). Kao i kod muškoga roda, pomicanje naglasaka tipa *bēsīd* prema *besīda* događa se samo u južnočak. (ali i ondje uz moguće sekun-

⁶ Беличъ 1909: 223, Langston 2006: 149.

⁷ Vermeer 1984: 367.

darne oblike kao što su *motik* itd.), dok na sjeveru i u središtu u potpunosti izostaje (Langston 2006: 151).

KAJKAVSKI (Velika Rakovica⁸)

jednina		množina	
N.	<i>žāba</i>	n.	<i>žābe</i>
G.	<i>žābe</i>	g.	<i>žābi/žāb</i>
D.	<i>žābi</i>	d.	<i>žābam</i>
A.	<i>žābu</i>	a.	<i>žābe</i>
L.	<i>žābi</i>	l.	<i>žāba</i>
I.	<i>žābum</i>	i.	<i>žābami</i>

Usp. u Bednji (Jedvaj 1956: 300): *žōba* i taj naglasak u svim padežima, osim u I. *žāobu*, g. *žāob*. U Prigorju (Rožić 1893-4/I: 127) *cēsta* itd., osim I. *cēstu*, g. *cēst*.

Neocirkumfleks je u instrumentalu jd. zbog dugoga nastavka koji postaje stezanjem od staroga *-ojo (> *-ojo > *-ojo > *-oō > *-ō i sl.). Zanimljivo je da, kao ni u sln., neocirkumfleksa nema u genitivu jd. iako se u n. p. B i C javlja *-ē*. Tā dužina iz n. p. B i C nije prenesena u n. p. A pa je nastavak *-ę ostao kratak te se ispred njega nije javio neocirkumfleks. Treba napomenuti da je dužina u instrumentalu jd. u n. p. A (*-ō i sl.) nastala stezanjem, a ne analogijom prema *-ō u n. p. B i C. Također je zanimljivo da neocirkumfleksa nema ni u dli. (*žābam*, *žābah*, *žābami*) iako bi se tu očekivao (prema *žābām itd. s očuvanom duljinom). No tu je kraćina nastavaka *-am/ah/ami ujednačena, kao u nekim štok. i čak. govorima prema naglašenom *-ām/āh/āmi* u n. p. B i C.

Usp. u slovenskom:

N. *līpa*, G. *līpe*, D. *līpi*, A. *līpo*, L. *līpi*, I. *līpo*
 n. *līpe*, g. *līp*, d. *līpam*, a. *līpe*, l. *līpah*, i. *līpami*
 NA. dv. *līpi*, DI. *līpama*

U sln. je situacija, dakle, jednaka kajkavskoj. Neocirkumfleks se također javlja samo u I. i g., u G. ga nema (prema *-ē* u n. p. B/C), a nema ga ni u dli. mn. i DI. dv.

n. p. A: *b'aba*, *b'ajka*, *b'anja*, *b'ara*, *bes'ēda*, *blaz'ina*, *br'adva* (izvorno *ū*-osnova), *br'eskva*, *br'ēza* (> B:), *br'itva* (izvorno *ū*-osnova), *b'rnjica* (> *brnj'ica*), *b'uba*, *b'ukva* (izvorno *ū*-osnova), *bund'eva*, *c'ēsta* (> B/C), *c'r'kva* (izvorno *ū*-osnova), *c'rta* (psl. *b*), *c'aplja*, *c'aša*, *c'eta* (psl. *b?*), *c'aća*, *d'aća*, *d'ētelina*, *d'inja*, *d'l'aka*, *dr'aga*, *d'uga* 'daska na bačvi', *d'unja*, *d'uplja*, *g'aće*, *glj'iva*, *gnj'ida*, *gnj'ila*

⁸ March 1981: 259.

‘glina’, *gom’ila*, *grā’da* (> *gr’ada*), *gr’ablje*, *gr’iva*, *g’rlica*, *gr’uda*, *gr’iža*, *g’uba*, *g’ubica*, *gus’ēnica*, *g’uska*, *g’usle*, *guz’ica*, *h’alja*, *halj’ina*, *hl’āče*, ‘ilovača, ‘iskra, ‘iva (i B:), j’abuka, j’agoda, j’ama, j’asle, j’azbina, j’etrva (i j’ētrva, jet’rva, jetrv’a) (izvorno ū-osnova), *k’aplja*, *k’āša*, *k’ila*, *k’iša*, *k’ita*, *kl’ada*, *klē’uva*, *klj’uka*, *knj’iga*, *kob’ila*, *kol’iba*, *kon’oplja*, *kop’anja*, *kopr’iva*, *k’ora*, *koš’ara*, *koš’ulja*, *koš’uta*, *k’oža*, *kr’ada* (> B), *kr’asta*, *kr’ava*, *k’rčma* (i B), *k’rpa*, *kr’uška*, *k’uća*, *k’uka*, *k’ukavica*, *k’urva*, *kv’rga*, *lā’da*, *l’asica*, *l’ěsa*, *l’ěstve*, *l’ihva*, *l’ipa*, *l’isa*, *lis’ica*, *lop’ata*, *l’opta*, *l’uda*, *lj’ubica*, *lj’uska*, *m’āčka*, *m’ama* (> B/B:), *m’ajka*, *m’āčeha*, *mar’ama* (turcizam), *m’ěra*, *m’isa*, *ml’aka*, *mot’ika*, *mr’ěža*, *m’rkva*, *m’rva*, *m’uha* (> B/C, psl. *a/b*), *m’uka*, *nev’ěsta*, *n’ěga*, *n’ozdrva* (i *nozdr’va*), *nj’iva*, *p’alica*, *p’ara*, *p’āša* (ispaša), *p’atka*, *p’elena* (i B < *C, psl. *b*), *p’etlja*, *p’ěna*, *p’ička*, *pl’ěva*, *plā’ća* (> B:), *pr’eda*, *pšen’ica*, *pt’ica*, *p’ura* (domaća životinja), *r’aka*, *rak’ita*, *r’ana*, *r’ěpa*, *r’iba*, *r’ika*, *r’odbina* (i B < *C), *r’upa*, *sěk’ira*, *s’ěna*, *s’ětva*, *s’ila*, *s’isa*, *sl’ama*, *sl’ava*, *sl’ika*, *sl’ina*, *sm’ěna*, *sm’okva*, *smr’ěka*, *stol’ica*, *st’opa* (i B-C, psl. *c*), *strā’ža*, *str’ěha*, *strī’na*, *str’uga*, *str’una*, *sū’da* ‘sudac’, *s’uknja*, *sū’ša* (> *s’uša*), *s’uza* (i B-C, B < C, psl. *c*), *sv’ada* (> B), *sv’ekrva* (i *svek’rva*) (izvorno ū-osnova), *svr’aka*, *s’iba*, *s’ija*, *škr’inja*, *šlj’iva*, *šlj’uka*, *št’uka*, *s’uma*, *t’ata* (> B), *t’esla* (i B), *t’ikva*, *tl’aka*, *tr’ěšnja*, *t’uča*, ‘udica, ‘udova (i *udō’va* B:; psl. *b*), *v’atra*, *več’era*, *v’eza*, *v’ěda*, *v’ěra*, *v’ěštica*, *v’ěverica*, *v’idra*, *v’ile*, *v’ilica*, *v’išnja*, *v’laga*, *v’oda*, *v’olja*, *vr’ana*, *vr’ěća*, *v’rša*, *v’una*, *zd’ěla*, *z’ipka*, *zgr’ada*, *z’aba*, *zē’da* (> B:), *z’ega* (psl. *b/c*), *z’etva*, *z’ica*, *z’ila*, *z’iva*, *z’lica*

Kod nekih psl. imenica, kao što su *strěxa ili *pěna, postojalo je kolebanje između n. p. *a* i n. p. *c*. Tu je, prema ruskoj akcentološkoj školi⁹, posrijedi recisivni akut na korijenu pa bismo u pomičnoj naglasnoj paradigmi očekivali N. *pěna s pomakom na recisivni akut prema Hirtovu zakonu (kao u *dāti i *dāxъ), no A. *pěnŏ, gdje bi recisivni akut pod iktusom pravilno dao *˘. No to bi onda bilo ujednačeno tako da je u jednim dijalektima nastalo *pěna, *pěnŏ (n. p. *a*), a u drugima *pěná, *pěnŏ (n. p. *c*).

Imenice tipa *vŏlā/sūšā

Stari je problem u slavenskoj akcentologiji nastanak imenica sa sufiksom *-ja, koje imaju stalni neoakut na osnovi i dug posljednji slog (očuvan primjericice u poljskim dij., ali u hrv. analogijom uklonjen). Pitanje njihova postanja još je uvijek sporno. U svakom slučaju, čini se da *vŏlā potječe od starijega *volâ (Ivšičevim zakonom ili bez djelovanja Diboova zakona) pri čemu nije jasno zašto se zadnji slog produžio. Jedno je moguće objašnjenje predloženo u Kapović 2007. Ondje je uočeno da kod imenica sa sufiksom *-ja imamo velik broj imenica n. p. *a* (kao *būr’ā), n. p. *c* (*dūšā) i imenicā tipa *vŏlā, dok, me-

⁹ Sergej Nikolajev (usmeno).

đutim, imenicā s “klasičnom” n. p. *b* gotovo da i nema (jedini uvjerljiv primjer je *svěťá, usp. hrv. *svijéca*, *svijécu*). Stoga je predloženo rješenje da tip *vòlā zapravo predstavlja pravu n. p. *b* (pri čemu bi *svijéca* bila nekako sekundarna naglasaka) u kojoj se zadnji slog produžio (možda procesom *-lja > *-lĭa > *-lā kompenzatornim duljenjem) pa se naglasak pomakao na korijen Ivšičevim (tj. Stangovim) zakonom. Nakon toga bi takva tvorba bila poopćena za sve nove tvorbe sufiksom *-ja.

U svakom slučaju, riječi poput *vòđa* ili *lāda* < *lāda* sinkronijski pripadaju u n. p. A u hrvatskom, pri čemu se one s kratkim slogom ni po čemu ne razlikuju od starih imenica n. p. *a* koje su imale stari akut.

2. naglasna paradigma *b*

PRASLAVENSKI

jedinina			dvojina		
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	*žená	*trāvá	N.	*ženě	*trāvē
G.	*žený	*trāvý	G.	*ženú	*trāvú
D.	*ženě	*trāvē	D.	*ženáma	*trāváma
A.	*ženǫ	*trāvǫ	A.	*ženě	*trāvē
V.	*žěǫ	*trāvo	V.	*žěně	*trāvē
L.	*ženě	*trāvē	L.	*ženú	*trāvú
I.	*ženǫjǫ	*trāvǫjǫ	I.	*ženáma	*trāváma

množina		
	kratki korijen	dugi korijen
n.	*žený	*trāvý
g.	*žěǫǫ	*trāvǫǫ
d.	*ženámǫ	*trāvámǫ
a.	*žený	*trāvý
v.	*žěny	*trāvny
l.	*ženáǫǫ	*trāvámǫǫ
i.	*ženámi	*trāvámi

Prema tradicionalnoj rekonstrukciji slavenska n. p. *b* kod *ā*-osnovā ima naglasak u većini padežā na prvom slogu nastavka, tj. prvom slogu nakon osnove (osim ako je poluglas u nastavku kao u g. i u vokativima koji imaju čeonu naglasak kao i n. p. *c*). Do takva obrasca dolazi nakon djelovanja Dibo-ova zakona (po kojem se iktus pomiče udesno sa svakog dominantnog cir-

kumfleksa¹⁰) pa tako od *žena dobivamo *žená (tj. *ženǎ), od *žèno > *ženò itd. U poststangovskoj se akcentologiji općenito smatra da je Diboov zakon djelovao u svim slavenskim jezicima, međutim u novom se pristupu slav. akcentologiji ruske akcentološke škole ne govori više o jednom zakonu, nego o čitavom nizu postupnih “pomaka iktusa udesno”, pri čemu je samo pomak na dominantni akut (kao u *ženǎ) općeslavenski (a možda još i baltoslavenski), usp. Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 18 (također i Hendriks 2003). Tako bi općeslavenski recimo imao *ženǎ s pomakom, ali *žèno bez pomaka, dok bi pomak u *ženò bio lokalni (npr. u hrv. dij. *ženù*). Jedan od dokaza za takvu tvrdnju dotični autori nalaze i kod odraza *ā*-osnovā s kratkim *o u korijenu u češkom¹¹. Autori u n. p. *b* očekuju u slav. dijalektu iz kojega je nastao češki *grozǎ ali A. *gròzo, a u n. p. *c* *lozǎ, A. *lòzo, pri čem se kao pravilan odraz nenaglašenoga *o očekuje *o*, kao i za *o pod silaznim naglaskom (tj. također nenaglašeno), dok od naglašenoga *ò (prije Diboova zakona) očekuju dužinu u češ., tj. češ. *ú*. Tako prema staroj n. p. *c* u češ. očekuju samo oblike s *-o-*, dok kod stare n. p. *b* očekuju poopćeno ili *-o-* (prema N. itd.) ili *-ú-* (prema A. itd.). I, doista, građa koju navode to i potvrđuje, usp. češ. *smola/smùla* (hrv. *smòla, smòlu*), češ. *sova/sùva* (prema hrv. *sóva, sóvu* s kanovačkim duženjem od starijega *sòva, *sòvu), češ. *mùra* (hrv. *mòra, mòru*) itd. i češ. dij. *loza* (hrv. *lòza, lòzu*), češ. *voda* (hrv. *vòda, vòdu*), češ. *zora* (hrv. *zòra, zòru*) itd. U klasičnoj poststangovskoj akcentologiji oblici se poput *sùva* moraju tumačiti kakvim sekundarnim duljenjem¹².

Za razliku od *o*-osnovā gdje u n. p. *b* u l. (i i.) nalazimo povučeni naglasak kao *pòpěxъ (vidi Kapović 2010), u *ā*-osnovama toga nema: *ženǎxъ. Razlika je u intonaciji dotičnoga sloga, *-ěxъ je cirkumflektirano (te se s njega iktus ili vraća na korijen po Ivšićevu zakonu ili se uopće na nj ni ne pomiče) < ie. *-oysu, dok je *-axъ akutirano (< ie. *-eh₂su) i na nj se iktus s korijena sigurno pomiče (i ne vraća se natrag). Slična se razlika kod prezenta i infinitiva n. p. *b*, npr. *vòdīte prema *vodīti.

Prednaglasna se dužina kod stare n. p. *b* čuva u zapadnoslavenskim jezicima (i u sln., vidi dolje), za razliku od n. p. *c* gdje se krati (vidi dolje). Usp. hrv./sln./češ./slč. *brázda*, polj. *brózda*, hrv./slč. *trúba*, češ. *trouba*, polj. *trąba* (usp. i sln. *tróba* sa zatvorenim *o*). Tā se dužina onda u Zslav. ujednačava i u onim

¹⁰ Tj. sa svakoga neakutirana sloga ako oblike s čeonim naglaskom (tj. s recisivnim cirkumfleksom) smatramo fonološki nenaglašenima.

¹¹ Дыбо, Замятина & Николаев 1993: 13–14.

¹² Zanimljivo je primijetiti da se među 7 primjera iz n. p. *b* koji navode (od kojih je njih 6 posvjedočeno u hrv.), u trima u hrvatskom javlja kanovačko duljenje (*gróza, smòla, sóva*). To bi možda mogla biti i kakva tipološka paralela za češ. ako bi se oblici poput *sùva* tumačili kao sekundarni.

obicima (višesložnim) u kojima bi se očekivalo njezino kraćenje¹³. Više vidi u Kapović 2003: 64–65, Kapović 2005: 86–88.

U ruskom je psl. n. p. *b* očuvana kao paradigma s dočetnim naglaskom u jednini, no u množini je naglasak inovativno vezan za korijen:

N. *женá*, G. *жены́*, DL. *женé*, A. *жену́*, I. *женóй*

n. *жѣны*, ga. *жѣн*, d. *жѣнам*, l. *жѣнах*, i. *жѣнами*

Ograničeno se u standardnom ruskom može naći i obrazac sa stalnim dočetnim naglaskom, no često ne na mjestu povijesne n. p. *b*. U dijalektima se i u strus. javlja i izvorni obrazac (Stang 1957: 59–60), usp. strus. na. *жены́*, d. *женáль*, l. *женáхъ*, i. *женáми*.

ŠTOKAVSKI

jedinina			množina		
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	<i>žèna</i>	<i>tráva</i>	n.	<i>žène</i>	<i>tráve</i>
G.	<i>žèně</i>	<i>trávě</i>	g.	<i>žénā</i>	<i>trávā</i>
D.	<i>žèni</i>	<i>trávi</i>	d.	<i>žènama</i>	<i>trávama</i>
A.	<i>žènu</i>	<i>trávu</i>	a.	<i>žène</i>	<i>tráve</i>
V.	<i>žèno</i>	<i>trávo</i>	v.	<i>žène</i>	<i>tráve</i>
L.	<i>žèni</i>	<i>trávi</i>	l.	<i>žènama</i>	<i>trávama</i>
I.	<i>žènōm</i>	<i>trávōm</i>	i.	<i>žènama</i>	<i>trávama</i>

U arhaičnim staroštokavskim govorima (npr. u nekim govorima u Posavini i Crnoj Gori) u n. p. B nalazimo dočetni naglasak u svim padežima osim u vokativima (*ženā*, *trávā* itd.). U novoštokavskim govorima tu imamo nove uzlazne naglaske na zadnjem slogu osnove.

Klasično objašnjenje za dužinu genitivnoga *-ě* u n. p. B i C (*ženě* > *žèně*, *vodě* > *vòdě*) jest da ona nastaje analogijom prema zamjenici *tě* < *tojě u kojoj bi nastala stezanjem. Drugi pak lingvisti smatraju neoakut u *-ě* u n. p. C pravilnim odrazom bsl. cirkumfleksa u zadnjem slogu¹⁴ (usp. lit. *-ōs*), a *-ě* u n. p. B onda objašnjavaju analogijom prema n. p. C. Za takvo mišljenje vidi npr. Дыбо 1981: 31.

Kod imenicā je s dugom osnovom (kao *trāvā*/*tráva*) u štok. uglavnom ujed-

¹³ Poopćenjem pak kraćine iz tih oblika dolazi do starih dugih osnova koje danas imaju kratak vokal kao što je češ. *hvězda* (usp. hrv. *zvijezda*, *zvijézdu*).

¹⁴ Ne samo u zadnjem. Neoakut se može pretpostaviti kao izvorni odraz bsl. (dominantnog) cirkumfleksa i u primjerima kao *přъť (izostavi li se tu djelovanje Diboova zakona i Ivšičeva pravila) ili *mōltīte (također pretpostavi li se da tu nije djelovao prvo Diboov pa onda Ivšičev zakon).

načena dužina prema ostalim padežima (prema N., DL., A. itd.) iako bi se ispred neoakuta očekivalo kraćenje kao što se često vidi u obrascu kao *trāvā*, G. *travē* koji je nešto češći u čak. i kajk. No izvorna se kraćina u G. javlja i u nekim štok. govorima, usp. na Šipanu *glavē* i u Moliseu *grànē*, *glàvē*, *bràzge*¹⁵ (Kapović 2003: 74).

Vokativi su, kao i kod *o*-osnovā, i u n. p. *b* nenaglašeni, tj. imaju čeonu naglasak. U štok. kod višesložica dolazi i do mlađih oblika pa tako prema *budāla* i *olūja* možemo u V. umjesto *būdalo!* i *ōlūjo!* imati i *budālo!* (analogijom prema ostalim padežima) i *olūjo!* (s promjenom naglasaka, ali na istom slogu). Slično je i u množini, usp. v. *budāle!* umjesto starijega *būdale!*

U instrumentalu jednine u štok. imamo *ženōm*, *trāvōm* što se izvodi od starijega *ženōm*, *trāvōm*, pri čemu je korijenska dužina u potonjem primjeru ujednačena prema drugim oblicima (očekuje se *trāvōm* što je potvrđeno u čakavskom). Naglasak *-ōm* < *-ōv < *-oū < *-ojū uzet je iz n. p. C, gdje se takav naglasak očekuje prema starom *-ojō. U n. p. B očekivao bi se naglasak *-ōm od početnoga *-ojō, no toga u štok. i čak. nema (vidi dolje za Bednju).

Što se tiče genitivnih oblika *žen/ženā/ženā* i *trāv/trāvā/trāvā*, za njih vrijedi isto što i za *o*-osnove¹⁶ (vidi Kapović 2010).

Za starije nastavke u d. u štok. usp. u Posavini (Ivšić 1913/II: 17–18, Ivšić 1907: 134) d. *ženām* (u Sićama gdje se tu položajno pravilno javlja neoakut ispred sonanta), *strelām*, *travām* (Šapčinovac), i. *kozāmi* (ako je to n. p. B a ne C).

U dli. i DI. dv. prema zakonu o kraćenju prednaglasnih duljina (vidi Kapović 2003: 66–67, Kapović 2005: 91, 101, Kapović 2008: 16–17) očekuje se kraćenje korijena u oblicima **travām*, **travāh*, **travāmi*, **travāma*, dok je u oblicima s dužinom riječ o analogiji prema drugim padežima (pokrata dužine očekuje se samo u G., I., dli. i DI. dv. te eventualno u starom G. dv.). Dakle, *trāvama* ima dužinu prema *trāva*, n. *trāve* itd.¹⁷ Danas su oblici poput *trāvama* ujednačeni u velikom broju štokavskih govora, no u nekim govorima i primjerima čuvaju se i stariji primjeri poput *trāvama*. Čini se da se kraćenje bolje čuva u n. p. C nego u n. p. B. To bi moglo biti zato što u n. p. C ionako postoji vari-

¹⁵ U Moliseu u dvostrukom naglasku prije ^ u drugom dijelu ne može doći '.

¹⁶ Ovdje se može još usputno spomenuti da duljenja osnove u g. nema ispred novoga nastavka *-ī* (preuzeta iz *i*-osnova), npr. *kròšnjī* prema *kròšnjā* (uz treću mogućnost *kròšānjā*). To također ukazuje na to da je nastavak preuzet iz *i*-osnovā (usp. *nòčī*, *kòstī* itd. bez duženja u g.).

¹⁷ Kortlandt (npr. 2005) smatra da je dužina u n. p. B u ovakvim oblicima stara jer je očuvana još dok je naglasak bio na prvom slogu (prije djelovanja Diboova zakona). Stoga oblike kao *trāvama* (B) objašnjava analogijom prema *rūkama* (C), gdje očekuje kraćenje. No tu tezu o čuvanju dužine u n. p. *b* ionako opovrgavaju neki drugi primjeri (npr. kraćina u glagolima tipa **moltiti* u raznim slav. dijalektima, gdje bi se po Kortlandtu morala očekivati duljina).

jacija između oblika tipa *rúka* i *rûku*, dok se u n. p. B ujednačavanjem oblika poput *trāvama* dobiva isti naglasak u svim padežima (izuzevši vokative). Ivšić (1913/II: 28) recimo za Posavinu spominje, čini se, samo primjere iz n. p. C za kraćenje, međutim u drugim se posavskim govorima nalazi i kraćenje u n. p. B, a isto tako i za Šaptinovac (Ivšić 1907: 134) iako ondje bilježi takvo kraćenje i za imenice s mješovitom paradigmom B-C od kojih su neke izvorno n. p. *b* (npr. *tráva* – *trāve* – *trāvāma*). No izgleda da se starije stanje čuva u posavskom govoru Davora (moji podaci) gdje se pokrata javlja u svim imenicama i n. p. B i n. p. C (i u miješanoj n. p. B-C), usp. u n. p. B: *brána* – *brānu* – *brāne* – *brānāma*, *brázda* – *brázdu* – *brázde* – *brázdama*, *bréza* – *brézu* – *bréze* – *brézama*, *cína* – *cjénu* – *cjéne* – *cjénama* (sa standardnim *-je-*), *dúga* – *dúgu* – *dúge* – *dugāma*, *fála* – *fálu* – *fále* – *fālāma*, *glísta* – *glístu* – *glíste* – *glístāma*, *kúma* – *kúmu* – *kúme* – *kùmāma*, *píla* – *pílu* – *píle* – *pílāma*, *prúga* – *prúgu* – *prúgama*, *sóva* – *sóvu* – *sóve* – *sòvāma*, *stríla* – *strílu* – *stríle* – *strílāma*, *svíca* – *svícu* – *svíce* – *svičāma*, *trúba* – *trúbu* – *trúbe* – *trúbāma*, *úzda* – *úzdu* – *úzde* – *úzdāma*, *vláda* – *vládu* – *vláde* – *vlādāma*, *zvízda* – *zvízdu* – *zvízde* – *zvizdāma*, *žína* – *žínu* – *žíne* – *žínāma*, *žípa* – *žípu* – *žípe* – *žípāma*; u n. p. B-C: *múna* – *múnu* – *múne* – *múnāma*, *svína* – *svínu* – *svíne* – *svínāma*, *víla* – *vílu* – *víle* – *vílāma* (za primjere iz n. p. C vidi dolje). Rešetar (1900: 95–96) za Dubrovnik navodi kraćenje i u primjerima n. p. C kao *brādama* i u primjerima n. p. B kao *svjécama*. Što se tiče standardnoga jezika, usp. *lukama* (HG 1997: 157). Može se reći da je ovakva kvantitativna alternacija u n. p. B u većini štokavskih govora danas više ne javlja.

U govorima se, najčešće kod dugih osnova, javlja i miješana n. p. B-C, koja u jednini ima naglasak po n. p. B (*stijéna* – *stijénu*), ali u množini po n. p. C (*stijéne*). Popis takvih imenica razlikuje se od govora do govora i od gramatike do gramatike standardnoga jezika. Neke od imenicā koje mogu imati takav naglasak su npr. *slúga*, *tráva*, *víla*, *óvca*, *stijéna*, *svínja*¹⁸. Od imenicā se kratka sloga takav naglasak može čuti u turcizmu *pàra* (*pàru* – *pàre*). Sve te imenice uglavnom mogu ići i po n. p. B i po n. p. C, ovisno o govoru, a i povijesno neke pripadaju n. p. *b*, neke n. p. *c* (vidi dolje popis). Tu je riječ o sekundarnom miješanju paradigama B i C. Treba napomenuti da je zbog takvih miješanja katkada, osim u vrlo čestim i osnovnim primjerima kao što su *zíma* ili *hvála*, u više slučajeva teško rekonstruirati čak i psl. naglasnu paradigmu za neke *ā*-osnove (a valja uzeti u obzir i mogućnost da su i u psl. ili osl. tu postojale dijalektalne razlike).

¹⁸ Usp. npr. u Posavini u Sikerevcima (moji podaci): *trāvā* – *trāvū* – *trāve*, *vīlā* – *vīlū* – *víle*, *svīnā* – *svīnū* – *svíne*, *mūnā* – *mūnū* – *múne*.

ČAKAVSKI (*ženà* – Novi Vinodolski¹⁹, *trāvà* – Matulji²⁰)

jedinina			množina		
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	<i>ženà</i>	<i>trāvà</i>	n.	<i>ženè</i>	<i>trāvè</i>
G.	<i>ženě</i>	<i>trāvì</i> ²¹	g.	<i>žēn</i>	<i>trāv</i>
D.	<i>ženì</i>	<i>trāvè</i>	d.	<i>ženān</i>	<i>sviĉān</i> (Senj)
A.	<i>ženù</i>	<i>trāvù</i>	a.	<i>ženè</i>	<i>trāvè</i>
V.	<i>žěno</i>	<i>sviĉo</i> (Senj ²²)	v.	<i>žěne</i>	<i>sviĉe</i> (Senj)
L.	<i>ženì</i>	<i>trāvè</i>	l.	<i>ženāh</i>	
I.	<i>ženūn</i>	<i>trāvūn</i>	i.	<i>ženāmi</i>	<i>trāvāmi</i>

Što se tiče čakavskoga razvoja, za njega vrijede mnoge od stvari kao i za štok. (što se tiče G. *-ě*, I. *-ōn* i sl., prednaglasne dužine u dli. itd.).

U G. čakavski, kao i ostatak zapadnoga južnoslavenskoga, u pravilu ima *-ě* (ako je poopćen nastavak starih mekih osnova, tj. **-ę*), o kojem smo već govorili (vidi gore). Bitno je ipak napomenuti da je stari tvrdi nastavak *-ĭ* (< **-y*), koji se javlja na sjeveru, uvijek kratak. Lingvisti koji dužinu u *-ě* smatraju sekundarnom to objašnjavaju time što u *-ĭ* nije moglo biti analogije s *tě* < **tojě*, dok oni koji dovode u vezu hrv. *-ě* i lit. *-ōs* to objašnjavaju time što su i **-ę* i **-y* mogli biti i dugi i kratki (dugi u n. p. *c*, kratki u n. p. *b*²³) pa je onda kod *-ě* obično poopćena dužina a kod *-ĭ* kraćina²⁴.

Rekosmo već da se u G. i I. očekuju oblici *travě* i *travōn* s pokraćenim slogom ispred neoakuta po zakonu dviju mora. Tu se onda, analogijom prema drugim padežima (*trāvà*, *trāvì* itd.) često unosi dužina, međutim u čak. izvorna kraćina ostaje u više govora (u nekim govorima, kao u Senju²⁵, postoji i sinkronijsko pravilo da neoakut uopće ne može stajati nakon dužine). Za takvu izvornu kraćinu usp. npr. u Pitvama na Hvaru (moji podaci): *trōvà* – *trōvù* – *travě*. U Pitvama se javlja i kraćenje zadnjega sloga, usp. *zvīzdà* – *zvīzdù* – n. = G. *zvīzdě*, gdje se slijed *~* rješava tako da se neoakut pokрати. Takvo je rješenje

¹⁹ Беличъ 1909: 226, Langston 2006: 147.

²⁰ Moji podaci.

²¹ Nastavak je *-ĭ* u sjevernočakavskom uvijek kratak, a *-ě* u načelu uvijek dug s poopćenjem jednoga ili drugoga u pojedinim govorima.

²² Moguš 1966: 70.

²³ Usp. npr. Дыбо 1981: 31.

²⁴ Vermeer 1984: 368 spominje susački G. *sestrè* kao primjer za kratko *-ě*, no to će u Susku biti zacijelo analogijom prema dugim osnovama, gdje se događa kraćenje tipa *trāvè* > *trāvě*. Neće biti da je tu riječ o arhaizmu. Usp. na Susku (Hamm, Hrašte & Guberina 1956:110–111) *ženè* / *žen'ě* / *žen'ě* kao i *brādè* / *brad'ě* / *brad'ě*.

²⁵ Moguš 1966: 52.

tipično za kajk. (vidi dolje), dok je u čak. puno rjeđe. Još o kraćenju vidi dolje.

KAJKAVSKI (Velika Rakovica²⁶)

	jednina			množina	
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	<i>ženà</i>	<i>trāvà</i>	n.	<i>ženě</i>	<i>trāvě</i>
G.	<i>ženē</i>	<i>travē</i>	g.	<i>ženì/žēn</i>	<i>trāvì/trāv</i>
D.	<i>ženì</i>	<i>trāvì</i>	d.	<i>ženàm</i>	<i>trāvàm</i>
A.	<i>ženù</i>	<i>trāvù</i>	a.	<i>ženě</i>	<i>trāvě</i>
L.	<i>ženì</i>	<i>trāvì</i>	l.	<i>ženâ</i>	<i>travâ</i>
I.	<i>ženûm</i>	<i>travûm</i>	i.	<i>ženâmi</i>	<i>trāvâmi</i>

Razvoj u n. p. B u kajk. se u velikoj mjeri poklapa sa štok. i čak. (-*ē* u G., -*ō(m)* u I., unos sekundarne prednaglasne duljine u G., I. i dli. itd.). Kao i u ostalim dvama narječjima, najstariji govori dosljedno imaju dočetni naglasak (tj. naglasak na prvom slogu nakon osnove, tj. na prvom slogu nastavka).

Usp. u Bednji (Jedvaj 1956: 300) *žānò* (s kanovačkom dužinom), G. *ženā* (ali *storešēinā*), DL. *žānē*, A. *žānū*, I. *ženū* (ali *storešīnu*), na. *žānā*, g. *žān*, d. *žānûm*, l. *žānòj*, i. *ženûmi*.

U kajk. se slijed *āā* često mijenja u *ā̄* pa tako od *trāvē* dobivamo *trāvè* (isto i u I.). Usp. za to bednjansko *storešēinā* prema *ženā*. U Bednji (Jedvaj 1956: 302) većina imenica n. p. B čuva izvornu kračinu u G. (pa tako *pēīlò* ‘pila’ ili *trāvòvò* ‘trava’ idu po istom obrascu kao *žānò* ‘žena’), dok se kod manjeg broja (većinom dvosložica) događa promjena *āā* > *ā̄*. Zbog kanovačkog duljenja, kao i drugdje, u Bednji dolazi do stapanja starih kratkih i dugih osnova. Čuvanje izvorne kračine u G. i I. kod dugih osnova vidi se i u V. Rakovici u *travē* i *travûm*²⁷.

Instrumentalni oblici *ženûm/travûm* iz V. Rakovice, kao i bednjanski *ženū* imaju naglasak preuzet iz n. p. C (od staroga *-ojǫ > -*ū(m)*), no važan je arhaizam bednjanski instrumental tipa *storešīnu* prema N. *storešēīnò* koji se javlja u nekim imenicama n. p. B (uglavnom dvosložnicama, ali ne isključivo). Kako je primijetio Vermeer (1978: 376), *rukū* u n. p. C (prema čemu je uzet i naglasak u *ženū*) treba izvoditi od *rǫkǫ < *rǫkojǫ (n. p. c), a *storešīnu* od *starēšīnǫ < *starēšīnojǫ (pri čemu je tu prednaglasna dužina unesena prema

²⁶ March 1981: 256.

²⁷ Usp. drugačije rješenje u g. u V. Rakovici gdje uz staro *trāv* imamo i mlade *trāvì* (a analogijom prema tome i g. *ženì* kod kratkih osnova), što zacijelo dolazi od starijega *trāvī, gdje je slijed *āā* riješen tako da je *ā̄* > *ā̂* u zadnjem slogu pokraćen (u tom mlađem genitivu mn. je dužina iz izvornoga oblika *trāv*, dok dužina u G. i I. nije nikad ni bila unijeta).

ostalim padežima), s tipičnom kajk. promjenom $\bar{\text{a}} > \tilde{\text{a}}$ koju je protumačio Ivšić (usp. kajk. *zābāva > zābava). Tu se čuva trag staroga *-òjǫ u n. p. *b*, koje je drugdje zamijenjeno naglaskom *-ojǫ iz n. p. *c*.

U dli. unosi se duljina prema ostalim padežima – V. Rakovica d. *trāvām*, i. *trāvāmi* (l. *travā* je irelevantan zbog sekundarne duljine). Isto i u Bednji u d. *svīēčūm, i l. *svīēčōj, ali ne i u i. *svečūmi (od *svīēčō* ‘svijeća’) iz ne posve jasnih razloga.

Bednja i V. Rakovica ukazuju na kratko -āmi u i., ali usp. u Ozlju (Težak 1981: 259) i. *ženāmi*, *vrbāmi/vrbāmi*. Nastavak -āmi s neocirkumfleksom treba izvoditi od *-āmī, pri čemu je duljina zadnjega sloga tu zacijelo analogijom prema *-ī u muškom rodu. Neocirkumfleks u -āmi javlja se i u slovenskom (vidi dolje).

U V. Rakovici nalazimo dugo -ā u l. kao *travā*. Usp. i l. *vrbā* (uz *vrba*) u Ozlju (Težak 1981: 260). Dužina nastavka -ā je vjerojatno prema starom *-ī < *īh u l. *o*-osnova koje više nije posvjedočeno u V. Rakovici, ali u Ozlju jest (l. *srpī*, *stolī*, *plotī* itd.).

U standardnom slovenskom stari se obrazac n. p. B izgubio, tj. stopio se s n. p. C pa ondje imamo primjerice oblike kao *sestrō*, *ženō* (izvorno n. p. *b*) jednako kao *vodō*, *rokō* (izvorno n. p. *c*), s tim da danas prevladava ujednačeni naglasak *séstro*, *žéno*, *vódo*, *róko* prema ostalim padežima. Paradigmatska se razlika između n. p. B i n. p. C čuva u nekim sln. govorima. Razlika se između starih dugih osnova n. p. *b* i n. p. *c* čuva u zatvorenosti *e* i *o* (koja je trag stare prednaglasne dužine), riječi stare n. p. *b* čuvaju dužinu (kao Zslav. jezici), a riječi stare n. p. *c* ne, usp. sln. *mōka* ‘brašno’ (hrv. *mūka*, *mūku*), sln. *trōba* (hrv. *trūba*, *trūbu*), *rēka* (hrv. *rijēka*, *rijēku*), ali sln. *rōka* (hrv. *rūka*, *rūku*), *grēda* (hrv. *grēda*, *grēdu*), sln. *pēta* (hrv. *pēta*, *pētu*) itd.

n. p. B: *bāk'a*, *běd'a*, *boj'a* (> B; A, turcizam), *borb'a*, *buh'a* (> C), *brān'a*, *brāzd'a*, *budal'a* (> C > *b'udala* A, turcizam), *būn'a*, *dīk'a*, *drūg'a*, *dūg'a* (na nebu), *dūd'a* (psl. *c*), *glīn'a* (psl. *a*)²⁸, *glīst'a* (> C;), *glob'a* (> B; < C, psl. *c*), *gōsp'a* (kajk./čak. *gospā'*), *groz'a* (> B;), *gūj'a* (i B), *hrān'a*, *hrp'a* (A/B/B:/C), *hwāl'a*, *igr'a* (> C), *imel'a*, *izb'a* (i A, psl. *c*?), *jāv'a*, *jěl'a* (< B, > C;), *jūh'a* (B:/C;), psl. *c/b*), *kav'a* (turcizam), *kobās'a*, *křm'a*, *krošnj'a*, *krūp'a*, *kūl'a* (turcizam), *kūm'a* (psl. *c*?), *kūn'a* (psl. *c*?), *lēc'a* (psl. *a*), *lěh'a*, *lěšk'a* ‘drvo lješnjaka’ (psl. *a*?), *lūk'a*, *mag'l'a* (B/C, psl. *b*), *mān'a*, *mazg'a* (i C), *mězg'a* (i C;), *měn'a*, *mor'a* (A/B/B-C), *mūk'a* ‘brašno’, *mūnj'a* (i B-C;), psl. *c*?), *olūj'a*, *os'a* (> B-C/C), *par'a* (> B-C > C, turcizam), *paš'a* (turcizam), *pīl'a*, *poljan'a* (i *polj'ana* A, psl. *c*), *pčel'a* (B/C, psl. *b/c*), *pīzd'a*, *prūg'a*, *pūr'a* (jelo), *rēs'a*, *rěk'a*, *rōd'a* (< *B), *rūd'a* (psl. *c*?), *Sāv'a*, *sestr'a*, *slezen'a* (i A < *C), *slūg'a* (B:/B:-C:/C;), psl. *b/c*), *služb'a*, *smol'a* (> C > A, >

²⁸ Prema ARj nigdje zapravo nije narodna riječ.

B:), *soton'a* (> *s'otona* A, C), *sōv'a* (< *B, i A < C, psl. *b*), *staz'a* (B/C > A, psl. *b/c*), *strěl'a* (B:/B:-C:/C:, psl. *c*), *strūj'a*, *svěć'a*, *svīl'a*, *srn'a* (> B:), *šāl'a*, *tām'a* (< *B, *tm'a*, psl. *c?*), *tet'a* (> A, B:), *tetīv'a*, *trāv'a* (> B:-C:/C:), *trēšnj'a* (~ *tresti*), *trēšk'a* 'iver' (i A, psl. *a*), *trūb'a*, *tūg'a*, *ūzd'a* (> B, psl. *c*), *vīl'a* (> B:-C:/C:), *vlād'a*, *vrb'a* (B:/C:, psl. *c/b*), *vrst'a* (i C:, psl. *c?*), *zēb'a* (psl. *a*), *zmij'a*, *zvēzd'a* (> C:), *žen'a*, *živic'a* (i *ž'ivica* A < *C, i *živ'ica* A), *žūp'a* (psl. *c*), *žūn'a* (psl. *c*)

3. naglasna paradigma *c*

PRASLAVENSKI

jedinina		dvojina			
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	*nogá	*rōká	N.	*nōžě	*rōcě
G.	*nogý	*rōký	G.	*nogú	*rōkú
D.	*nōžě	*rōcě	D.	*nogáma	*rōkáma
A.	*nōgq	*rōkq	A.	*nōžě	*rōcě
V.	*nōgo	*rōko	V.	*nōžě	*rōcě
L.	*nozě	*rōcě	L.	*nogú	*rōkú
I.	*nogojǫ	*rōkojǫ	I.	*nogáma	*rōkáma

množina		
	kratki korijen	dugi korijen
n.	*nōgy	*rōky
g.	*nōgъ	*rōkъ ²⁹
d.	*nogámъ	*rōkámъ
a.	*nōgy	*rōky
v.	*nōgy	*rōky
l.	*nogáxъ	*rōkáxъ
i.	*nogámi	*rōkámi

Kao i inače, u n. p. *c* neki oblici (s recesivnim/nevisnim nastavcima) imaju čeonu naglasak (koji prelazi na prijedloge/veznike), dok drugi (s dominantnim/visnim nastavcima) imaju naglasak na nastavku. Naglasak na dvosložnom nastavku može biti na kraju (kao u I. *-ojǫ) ili na prvom slogu nastavka (kao u DI. dv. *-áma, d. *-ámъ, l. *-áxъ, i. *-ámi), kada je taj prvi slog nastavka akutiran.

Za razliku od n. p. *b*, gdje se u Zslav. (i sln.) čuva duljina, u n. p. *c* u Zslav. nalazimo uvijek kratak korijen (vidi gore). To je ono što se očekuje u primjerima s čeonim naglaskom kao *gōlvq > češ. *hlavu*, međutim to ne može biti fonetski pravilno u oblicima poput *golvá (hrv. *gláva*) > češ. *hlava*. Usp. još češ./

²⁹ Od starijega *nogъ, *rōkъ.

slč. *brada*, *hlava*, *ruka*, polj. *broda*, *głowa*, *reka* prema hrv. *bráda* (*brádu*), *gláva* (*glávu*), *rúka* (*rúku*). U Zslav. se dogodilo isto ono što se dogodilo u nekim čakavskim govorima u kojima je u n. p. C poopćen $\hat{}$ u svim padežima. Dakle, *golvá, *gôlvô je u Zslav. promijenjeno u *gôlva, *gôlvô pa je kračina očekivan odraz. Da je tu doista riječ o poopćenju čeonoga naglasaka (tj. cirkumfleksa), a ne npr. o kasnijem jednačenju kračine prema nekim padežima, vidi se po čeonom naglasku koji se javlja u n. p. C u slovinskom, usp. u Stankiewiczzevu bilježenju (1993: 295) '*broda* 'brada', '*glova*, '*pjata* 'peta'³⁰ itd.

U ruskom je n. p. C očuvana kao naglasna paradigma u kojoj naglasak skače između prvog i zadnjeg sloga:

N. *до́ска*, G. *до́ски*, DL. *до́скѣ*, A. *до́скы*, I. *до́скоѹ*
na. *dočku*, g. *dočok*, d. *dočká,m*, l. *dočkáx*, i. *dočká,mu*

ŠTOKAVSKI

jedinina		množina			
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	<i>nòga</i>	<i>rúka</i>	n.	<i>nòge</i>	<i>rúke</i>
G.	<i>nògē</i>	<i>rúkē</i>	g.	<i>nògū/nógā</i>	<i>rúkū/rúkā</i>
D.	<i>nòzi</i>	<i>rúci</i>	d.	<i>nògama</i>	<i>rúkama</i>
A.	<i>nògu</i>	<i>rúku</i>	a.	<i>nòge</i>	<i>rúke</i>
V.	<i>nògu</i>	<i>rúko</i>	v.	<i>nòge</i>	<i>rúke</i>
L.	<i>nòzi</i>	<i>rúci</i>	l.	<i>nògama</i>	<i>rúkama</i>
I.	<i>nògōm</i>	<i>rúkōm</i>	i.	<i>nògama</i>	<i>rúkama</i>

U arhaičnim štokavskim dijalektima u n. p. C vidimo izmjenu naglasaka između apsolutnoga prvoga i zadnjega sloga (preciznije, prvoga sloga nastavka), a u novoštok. govorima između silaznoga naglasaka na početku i uzlaznoga na zadnjem slogu osnove. Čeoni naglasak preskače na prijedlog/veznik, npr. *nà_nogu*, *ùz_glāvu*, *pò_vodu*, *zà_zīmu*, *ù_rúke*, *ì_noge* itd. Naglasak može preskakati i u višeložicama, npr. *ù_visīnu*, ali, pogotovo u novije vrijeme, puno rjeđe, pogotovo zato što i sama pomičnost naglasaka nestaje u višesložicama.

Dok se pomičnost naglasaka (tj. intonacijska razlika u novoštok.) u dvosložicama tipa *rúka* – *rúku* jako dobro čuva u gotovo svim štok. govorima³¹, u višesložicama se pomičnost u novije vrijeme uglavnom gubi pa npr. umjesto *visīna* – *visīnu* dobivamo *visīna* – *visīnu*. Uglavnom se poopćava naglasak

³⁰ Čeoni naglasak imaju i neke osnove koje su izvorno pripadale n. p. *a* (kao '*řepa* 'rěpa') ili n. p. *b* (kao '*žona* 'žena').

³¹ Naravno, ujednačavanje se može dogoditi u pojedinim primjerima, npr. *měda* – *mědu* (A) < *měda* – *mědu* (C) ili *bráda* – *brádu* (B) < *bráda* – *brádu* (C) i sl.

oblikā s visnim padežima (dakle *visin-* i sl.), ali ne uvijek, usp. npr. *ròdbina* (uz puno rjeđe *rodbina*) prema starom *rodbina* – *ròdbinu*, *gòspòda* prema starom *gospòda* (tako je u Dubrovniku) – *gòspòdu*, *pèlena* prema *pelèna* – *pèlenu*. Dočetni se naglasak obično ujednačava u primjerima kao *visina*, *širina*, *debljina*, *slobòda*, *gospòda*, *ljepòta*, *teškòća* (i općenito tako u imenicama na *-ina*, *-ota*, *-oća*, *-oda*) itd. Dvojnosti se javljaju primjerice u imenicama *planina/plànina* (prema starijem *planina* – *plàninu*), *razina/ràzina* (prema starijem *razina* – *ràzinu*) i *sudbina/sùdbina*. Usp. još i *slàbine* (plurale tantum s ujednačenim naglaskom na prvom slogu prema starom na.) te inovativnu razliku između *nòvine* (časopis) i *novine* (novosti) prema starom *novina* : mn. *nòvine*.

U Posavini se pomičnost naglasaka širi na mnoge osnove koje je inače u štok. nemaju (tj. te imenice prelaze iz n. p. B u n. p. C), usp. A. *bùdalu* (prema *budàla*), *čìglanu* (prema *ciglàna*), *đìobu* (prema *diòba*), *svìdodžbu* (prema *svidòdžba*) (Ivšić 1913/II: 23–24), *tèsteru* (prema *testerà*, Sikerevci – moji podaci)³².

Što se tiče genitivnoga *-ē* i kraćenja dužine ispred njega, tu je sve već rečeno kod n. p. B (vidi gore). Smatra li se da je *-ē* u G. pravilan odraz bsl. cirkumfleksa, onda se može pretpostaviti da je taj naglasak izvoran u n. p. C, a da u n. p. B postaje analogijom prema njemu.

Izvorno se u štok. čuva razlika između D. i L., npr. D. *mètli* – L. *mètlī*, D. *zìmi* – L. *zīmī*. No u mnogim se štok. govorima tu ujednačava naglasak lokativa (DL. *mètli*, DL. *zìmi*), iako ima još govorā (npr. po Dalmatinskoj zagori) gdje se razlika čuva³³. Ovdje je riječ o istom fenomenu kao kod *o*-osnovā muškoga roda, gdje D. *bròdu*/L. *bròdu* prelazi u DL. *bròdu*. Poseban je slučaj, čini se, riječ *djèca* koja ima, jedina među *ā*-osnovama n. p. C, DL. *djèci* iz ne posve jasna razloga (možda zato što se odnosi na ljude?). Usp. tu i DL. *màzgi* u Sikerevcima (u drugim primjerima bar L., a katkad sekundarno i D., ima dočetni naglasak). Usp. iz Posavine za razliku D/L. (Sikerevci, moji podaci): D. *lòze* – L. *na_lozè*, D. *mètle/mètli* – L. *metlī*, D. *mèđi* – L. *međī*, D. *řpi* – L. *rpi*, D. *nòge* – L. *noğè*, D. *stàzi* – L. *stazī*, D. *vòdi/vodī* – L. *vodī*, D. *zèmlje* – L. *zemlī*, D. *rúke/rúki/rúkè* – L. *rúkè*, ali DL. *glāvi*, DL. *ōvcì*, DL. *strānì* (kod dugih se, dakle, obično ujednačava lokativni naglasak).

U instrumentalu jednine u n. p. C imamo razvoj **-ojǫ > *-ojù > *-ou̯ > *-ōu > -ōm*. Taj je naglasak uzet iz n. p. C i u n. p. B (gdje bi se zapravo očekivalo **-ōm*), a dužina je vjerojatno prema njemu uzeta i u n. p. A (usp. isto tako *-ē* u n. p. A u G. prema naglašenom *-ē* iz n. p. C). Za unošenje sekundarne duljine

³² Dakako, pomičnost se dosta dobro čuva i u izvornim imenicama n. p. C, iako i tu danas ima dosta inovacija, usp. u Sikerevcima (moji podaci): *slobodà* – *slòbodu* – n. *slòbode*, ali *pèlena*, *połanà* – *połanù* – *połanè*, *planinà* – *planinù* – *plànine* itd.

³³ Stari se naglasak katkada može čuvati u nekim frazama, npr. u nekim se govorima čuva u frazi *pòkoj mu dùši* (prema običnom DL. *dùši*).

u *glávōm* < *glāvōm* sve je već rečeno kod n. p. B (vidi gore).

Što se tiče genitiva tipa *vódā*, *zímā*, tu je situacija ista kao u *o*-osnovama (vidi Kapović 2010). U g. se u nekim imenicama (g. *ruku*, *nogu*, *slugu*) javlja i nastavak *-u*, izvorno stari nastavak GL. dv. Neoakut na *-ū* može se smatrati izravnim odrazom bsl. cirkumfleksa, a u okviru tradicionalne teorije (tj. pretpostavi li se pokrata svih zadnjih otvorenih slogova) to *-ū* treba tumačiti analogijom prema *-ī* u *i*-osnovama. Najstariji su naglasci kod tih oblika *rùkū* < *rukū*, *slùgū* < *slugū* i *nògū* (sekundarno se javlja i *rùkū*, analogijom prema *nògū*, *slùgū* s duljinom prema drugim padežima, *nògū* analogijom prema *rùkū*, *nógū* prema *rùkū* itd.). Činjenica bi da se u *rùkū* i *slùgū* prije dvojniskoga *-ū* prednaglasna dužina pokraćuje (kao u *i*-osnovama), dok takva kraćenja nikad nema kod genitivā na *-ā* (usp. dij. *rùkā*), mogla ukazivati na to da je *-ā* sekundaran nastavak (tj. da se ne razvija izravno od dugoga *-ř), za razliku od *-ū* koje nastaje od psl. *-ū (vidi Kapović 2010). Oblik *nògū* najčešće se tumači analogijom prema naglasku izvornoga g. *nògъ (> *nòg ⇒ *nògū*). Ako je to točno, to bi onda bio jedini očuvani oblik u kojem nije bilo duženja tipa *nògъ ⇒ *nògъ (vidi Kapović 2010 za to duženje). Od izvornoga bi se dvojniskoga oblika zapravo očekivalo *nògū*, no oblik *nògū* izgleda preneobično da bi bio sekundaran te se može smatrati da je oblik *nògū* sekundaran prema *nògū* analogijom prema *rùkū* iako se ne može isključiti ni mogućnost da je riječ o naslijeđenu izvornom naglasku G. dv.

Što se tiče kraćenja prednaglasne dužine u dli. i izvornom DI. dv., tu vrijedi isto ono što rekosmo i za n. p. B (vidi gore). Izvorna se kraćina u svim govorima čuva obično samo u obliku *rùkama*, dok je u mnogim suvremenim govorima u ostalim primjerima (kao *glávama*, *zímama* itd.) ujednačena dužina iz ostalih padeža. Ipak, u n. p. C se kraćina, izgleda, u nekim govorima drži bolje nego u n. p. B. Za standardni jezik usp. npr. *grànama*, *strànama* (HG 1997: 157). Ivšić (1907: 134) spominje da je on “slušao i inače po Slavoniji” naglaske kao *svìnama*, *strjèlama* (no ne kaže je li to prema n. *strijèle* ili *strijéle*), *grèdama*, *tràvama* (što može biti i prema n. p. B i C i B-C), a takvi se oblici s kraćenjem javljaju i drugdje u štok. govorima. Dosljedno kraćenje dužine osnove u dli. posvjedočeno je u posavskom govoru Davora (moji podaci): *bráda* – *brádu* – *bráde* – *bràdama*, *dúša* – *dúšu* – *dúše* – *dúšama*, *gláva* – *glávu* – *gláve* – *glávama*, *gréda* – *grèdu* – *grède* – *grèdama*, *jèla* – *jèlu* – *jèle* – *jèlama*, *péta* – *pètu* – *pète* – *pètama*, *rùka* – *rùku* – *rùke* – *rùkama*, *slúga* – *slúgu* (i *slúgu?*) – *slúge* – *slùgama*, *snága* – *snágu* – *snáge* – *snàgama*, *strána* – *stránu* – *stráne* – *strànama*, *tráva* – *trávu* – *tráve* – *trávama*, *vřba* – *vřbu* – *vřbe* – *vřbama*, *zìma* – *zìmu* – *zìme* – *zìmama*. Kraćenje se u Davoru događa i u svim primjerima u n. p. B za što vidi gore.

Za genitive množine *ā*-osnovā s -CC- tipa *dàska*, *zèmlja* vidi Kapović 2010,

a za miješanu paradigmu B-C (tipa *slúga* – *slúgu* – n. *slúge*) vidi gore.

ČAKAVSKI (*gorà* – Novi Vinodolski³⁴, *glāvà* – Orbanici³⁵)

jednina		množina			
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	<i>gorà</i>	<i>glāvà</i>	n.	<i>gòre</i>	<i>glāvi</i>
G.	<i>gorě</i>	<i>glāvì</i>	g.	<i>gõr</i>	<i>glāf</i>
D.	<i>gorì</i>	<i>glāvè</i>	d.	<i>gorān</i>	<i>glavān</i>
A.	<i>gòru</i>	<i>glāvo</i>	a.	<i>gòre</i>	<i>glāvi</i>
V.	<i>gòro</i>		v.	<i>gòre</i>	
L.	<i>gorì</i>	<i>glāvè</i>	l.	<i>gorāh</i>	<i>glavāh</i>
I.	<i>gorìn</i>	<i>glāv^uōn</i>	i.	<i>gorāmi</i>	<i>glavāmi</i>

U čakavskom se situacija i moguće inovacije više-manje poklapaju sa štokavskim. Za preskakanje naglasaka u čak. usp. iz Vrgade (Jurišić 1973): *ù gl^oāv^u*, *zà rūku*, *ù vodu*, *zà nogu*, *nà noge*, *zà kose* itd.

Iako se pomična naglasna paradigma u čak. u mnogim govorima dosta dobro čuva, u nekim čak. govorima (pogotovo na sjeveru) ima ujednačavanja tipa *glāvà* – *glāvu* u *glāva* – *glāvu*. Tako je npr. u Bakarcu³⁶: *dūša*, *grāna*, *grēda*, *pēta* itd. Usp. i u Matuljima (moji podaci): *rūka* – *rūku*, *kōsa* (za košnju)³⁷. Pomičnost se može čuvati i u višeslozicama, usp. u Vrgadi³⁸: *těgoću* (: *tegoćā*), *nà sramotu* (: *sramotā*), *pòteškoću* (: *poteškoćā*), *ù vištinu* (: *vištinā*) itd. Naravno, ima i raznih ujednačivanja, usp. u Novom Vinodolskom³⁹: *gospodā/gòspoda* (A. *gòspodu*), *gospojā/gòspoja*, *planinā/plānina* itd.

Preskakanje se naglasaka u nekim govorima proširilo i onamo gdje se ne bi izvorno očekivalo, usp. na Vrgadi⁴⁰: *nà prodaju* (: *pròdaja*), *zà pogrdu* (: *pògrda*), *nà ūru* (*ūra*), *pò (d) prōvu* (: *prōva*), na Visu (Postražje)⁴¹ *ù posteju* (: *pòsteja*) itd.

U n. p. C također se, kao što smo vidjeli već u n. p. B, izvorno krati dužina ispred neoakuta⁴² u G. (*glavě*) i I. (*glavōn*). Usp. iz Pitava na Hvaru (moji po-

³⁴ Беличъ 1909: 226–227, Langston 2006: 141.

³⁵ Kalsbeek 1998: 114.

³⁶ Lukežić 1990: 40,46.

³⁷ Ali također inovativno *glāvà* – *glāvù*, *zīmà* – *zīmù*, *dūšā* – *dūšù*.

³⁸ Jurišić 1966: 78.

³⁹ Langston 2006: 145.

⁴⁰ Jurišić 1966: 78.

⁴¹ Hraste 1937: 150.

⁴² Vermeer (1984: 367) spominje omišaljski G. *zemjè* koji po njemu ima izvorno kratko -è.

daci): *glōvā – glōvu – glavē, rūkā – rūku – rukē – rukōn, zīmā – zīmu – zimē*. Kod kraćenja u G. i I. treba razlikovati čuvanje izvorne kračine (kao u G. *glavē* u Pitvama gdje se čuva staro kratko *-a-*) prema kasnijem kraćenju dužine ispred neoakuta nakon što je ona već bila unesena. To vidimo na Braču (Šimunović 2009: 40) gdje imamo oblike s dužinom *glāvē* i *glōvē*, ali s kratkim *glōvē* (a ne *glavē*) što ukazuje na to da je to nastalo prema obliku *glōvē* koji je dužinu bio unio pa ju je tek naknadno opet izgubio.

Slijed $\sim$ može se ukloniti i tako da se neoakut pretvori u cirkumfleks (to se događa npr. i u Posavini u mnogim govorima), usp. na Šolti G. *brādē*, I. *brādūn* ali G. *vodē*, I. *vodūn* (Langston 2006:145). Za pretvaranje $\sim$ u $\sim$, usp. u Tkonu (Langston 2006: 146): G. *rūkē*, I. *rūkōn* prema G. *ženē*, I. *nogōn*. U nekim govorima, dakako, slijed $\sim$ ostaje, npr. na Vrgadi (Jurišić 1973): G. *rūkē*, I. *rūkōn*. Nema prave potrebe pretpostavljati da je to nužno analogijom prema kratkim osnovama kao što hoće Langston (2006: 146), premda je slijed $\sim$ u čakavskom poprilično nestabilan.

Izvorno se u čak., kao i u štok., razlikuju D. i L. mjestom naglaska. To je savršeno očuvano u Senju, gdje se provodi u svim primjerima n. p. C, usp. D. *nōgi* – L. *nogī*, D. *rūki* – L. *rūkī* (Moguš 1966: 70–71). No drugdje u čak. to je, izgleda, ograničeno samo na neke primjere i uz mlađe i starije varijante (Langston 2006: 143). Na Braču (Šimunović 2009: 41) se razlika javlja samo fakultativno kod dugih osnova: D. *dūši/dūšī* – L. *dūšī*, a kod kratkih u potpunosti izostaje: DL. *nogī/nozī*.

U dli. i izvornom DI. dv. očekuje se kračina (usp. u Novom Vinodolskom već navedeno *glavām, glavāh, glavāmi* ili na Vrgadi⁴³ *zvizdāmīn, gredāmīn, rukāmīn, glavāmīn*), a u mnogim je govorima, naravno, unijeta i dužina prema drugim padežima, usp. npr. na Braču dli. *dūšōn/dūšīma(n)* ali *dušāmi* (Šimunović 2009: 41).

KAJKAVSKI (Velika Rakovica⁴⁴)

jedinina			množina		
	kratki korijen	dugi korijen		kratki korijen	dugi korijen
N.	<i>nogā</i>	<i>rūkā</i>	n.	<i>nōge</i>	<i>rūke</i>
G.	<i>nogē</i>	<i>rukē</i>	g.	<i>nogī/nōg</i>	<i>rūkī/rūk</i>
D.	<i>nogī</i>	<i>rūkī</i>	d.	<i>nogām</i>	<i>rūkām</i>
A.	<i>nōgu</i>	<i>rūku</i>	a.	<i>nōge</i>	<i>rūke</i>
L.	<i>nogī</i>	<i>rūkī</i>	l.	<i>nogā</i>	<i>rukā</i>
I.	<i>nogūm</i>	<i>rukūm</i>	i.	<i>nogāmi</i>	<i>rūkāmi</i>

⁴³ Jurišić 1966: 80, Jurišić 1973.

⁴⁴ March 1981: 257–258.

Usp. u Bednji (Jedvaj 1956: 300) N. *rōūkò*, G. *rukā*, DL. *rōūkè*, A. *rōuku*, I. *rukū*, na. *rōuka*, g. *rūk*, d. *rōukum*, l. *rōūkòj*, i. *rukūmi*.

U G. i I. i u V. Rakovici i u Bednji očuvana je kračina kod dugih osnova, usp. i u Ozlju (Težak 1981: 260): G. *rukē*, I. *rukūm*. U nekim kajk. govorima, ako se ispred dugoga nastavka unese duljina, može doći do promjenā tipa *rūkē* > *rūkē* > *rūkè*. Takvo kraćenje vidimo u mlađem g. *rūkī* (analogijom onda i *nogī*) u V. Rakovici.

Stara razlika u naglasku između D. i L. nije očuvana u V. Rakovici i Bednji, kao ni u Ozlju (Težak 1981: 260) kod dugih imenica n. p. C: DL. *rūki*. Međutim, ozaljski kod izvornih kratkih osnova pokazuje izrazitu arhaičnost (koja ga i inače karakterizira u nekim drugim slučajevima) te razlikuje D. *kōsi* od L. *kōsi* < *kosī.

Kao i kod n. p. B, V. Rakovica ima u d. i i. unesenu dužinu (*rūkām*, *rūkāmi*, oblik *rukā* u l. nije relevantan, vidi gore), a Bednja u l. (*rōūkòj*), no u i. ne (*rukūmi*). U Bednji je, iz nejasnih razloga, u d. ujednačen čeonu naglasak. Kračina se vidi primjerice u prigorskom (Rožić 1893-4/I: 132) *petāmi*, kao i u ozaljskom (Težak 1981: 260) i. *rukāmi* (u d. *rūkam* i l. *rūka* ne vidi se je li tu izvorno riječ o kratkom ili dugom korijenu zbog kanovačkoga naglaska).

Za l. *nogā*, *rukā* u V. Rakovici i l. *rukā*, *kosā* (uz varijante *rūka*, *kōsa*) u Ozlju vidi gore kod n. p. B. Riječ je vjerojatno o analogiji prema *o*-osnovama.

U instrumentalu množine u V. Rakovici i Bednji nalazimo kratko *-āmi*, a isto to vidimo i kao varijantu u Prigorju (*petāmi* kod Rožića) i Ozlju (*rukāmi*, *kosāmi*). Međutim, ondje nalazimo i varijante s neocirkumfleksom, kao i u n. p. B. Usp. u Rožićevu prigorskom *rukāmi*, u Ozlju varijante *rukāmi*, *kosāmi*. Kao što je već bilo rečeno kod n. p. B, ovdje je riječ o *-*āmī*, gdje je zadnji slog dug analogijom prema *-*ī* u muškom rodu. Ista se ta varijanta javlja i u slovenskom.

Usp. u slovenskom:

N. *góra*, G. *goré* (*góre*), DL. *góri*, A. *gorô* (*góro*), I. *goró* (*góro*)

na. *gorê* (*góre*), g. *gór*, *gorá*, d. *gorām* (*góram*), l. *gorāh* (*górah*), i. *gorāmi*

NA. dv. *góri*, di. *gorāma*

U sln. se pomičnost čuva iako u suvremenom jeziku prevladava ujednačen naglasak (*gór-*). U ovakvu paradigmu ulaze i stare imenice n. p. *c* i stare imenice n. p. *b* (razlika se čuva u kvaliteti vokala *e* i *o*, vidi gore). D. i L. u sln. imaju ujednačen naglasak prema starom L. Sln. *-ó* u I. odgovara kajk. i hrv. nastavku i izvodi se od starijega *-*ojò* stezanjem. Nastavak *-á* u genitivu mn. često se povezuje s hrv. dij. *-ā*, pogotovo ako se oba izvode od staroga *-*ĩ* < bsl. *-*ōm* (usp. lit. *-ī*). U d. i l. oblici *gorām* i *gorāh* nisu mogli ostati očuvani fonetskim

putem. Naglasak je tu na zadnjem slogu vjerojatno ostao analogijom prema i. *gorâmi* i možda pod djelomičnim utjecajem oblika poput d. *možém* u o-osnovama (premda to djeluje pomalo čudno). Sln., za razliku od dijela kajk., ima u i. *-âmi* sa neocirkumfleksom (vidi gore za kajk.). Za dužinu usp. npr. sln. i. *možmí, gostmí* itd.

Stankiewicz (1993: 6) misli da se na osnovi sln. dij. N. dv. *vödè, nõhè* (prema n. *vòde, nõhe*) treba i za psł. rekonstruirati N. dv. *vodě s naglaskom na kraju (prema n. *vödy).

n. p. C: *brād'a* (> B:), *cěn'a* (> B:), *děc'a*, *dūs'a*, *dask'a*, *glāv'a*, *gor'a* (> B), *gospod'a* (> B), *gospod'a* (> *g'ospoda* A), *grān'a* (> B:), *grēd'a*, *igl'a* (> B), *kos'a* (psł. *c* 'vlasi', psł. *b* 'oruđe'), *koz'a* (> A, i B, psł. *b/c*), *lěpot'a* (> B), *lobod'a* (> B, i *lob'oda* A, psł. *c?*), *loz'a*, *magl'a* (B/C, psł. *b*), *međ'a* (> A), *metl'a*, *nog'a*, *ovc'a* (> B-C, 'ovca A:), *pčel'a* (B/C, psł. *b/c*), *pēt'a*, *planīn'a* (> *pl'anina* A, B), *rd'a* (> A, B), *ros'a*, *rūk'a*, *snāg'a* (> B-C:), *snah'a* (> B/B:), *soh'a* (> A), *sramot'a* (> B, A), *srēd'a* (psł. *b/c*), *stěn'a* (> B:), *strān'a*, *svīnj'a* (> B:B-C:), *slobod'a* (> B), *topol'a* (> B, *top'ola* A), *vod'a*, *vojsk'a*, *zemlj'a* (> B u Bednji), *zīm'a*, *zor'a*, *želj'a* (> B > A)

Naglasak starih y-osnova

Praslavenski je, kao i staroslavenski, imao klasu imenica ženskoga roda, koje su u N. završavale na *-y* < ie. *-uh₂, a u ostalim padežima imale su sufiks *-ъv-* s uobičajenim nastavcima konsonantske sklonidbe (vidi npr. Hamm 1970: 132), npr. stsl. *svekry*, G. *svekrъve*, D. *svekrъvi*, A. *svekrъvъ* itd. U hrvatskom je dotične sklonidbe nestalo te su te imenice prešle u *ā*-sklonidbu poopćivši *-ъv-* > *-v-* iz kosih padeža, usp. hrv. *svěkrva*, G. *svěkrvě*, D. *svěkrvi*, A. *svěkrvu* itd. Iznimke su riječi *kry i *ljuby koje su stari A. *krъvъ i *ljubъvъ preuzele i u N. te su postale *i*-osnovama (hrv. *křv*, G. *křvi* i *ljúbatv*⁴⁵, G. *ljúbatvi*). Te su se imenice s novim *-va* < *-y spojile s imenicama sa starim sufiksom *-*tъva*, kao što su *kļetъva ili *žetъva (usp. npr. litavski sufiks *-tuvė*).

Za osnove se na *-y* mogu u praslavenskom, kao i inače, pretpostaviti 3 naglasne paradigme – n. p. *a*, n. p. *b* i n. p. *c*. U n. p. *a* npr. *búky, G. *búkъve, A. *búkъvъ (hrv. *búkva*), u n. p. *b* npr. *loký, G. *lókъve < *lókъve, A. *lókъvъ (hrv. *lòkva*, čak. *lòki*⁴⁶) i n. p. *c* npr. *krý, G. *krъve, A. *krъvъ (hrv. *křv*, Sčak. *kři*)⁴⁷. N. p. *a* je, kao i obično, imala uvijek stari akut na korijenu, a u n. p. *b*

⁴⁵ Od A. *lúbъvъ (n. p. *b*).

⁴⁶ Čičići kraj Dobrinja na Krku (Turčić 2002).

⁴⁷ Usp. i **brý/obry* (n. p. *c*) – hrv. *đbrva*, sln. *obřv*, G. *obrvi*, rus. *бровъ*, g. *бровэй* (n. p. C). Hrv. se *đbrva* može izvesti iz A. *đbrъvъ u n. p. *c* (s prelaskom u n. p. A). Na n. p. *c* upućuju sln. *obřv* < A. *đbrъvъ i rus. *бровъ* (n. p. C) < A. *brъvъ.

naglasak je uvijek bio na prvom slogu poslije osnove (*loký), osim ako nije povučen kao neoakut sa slaboga poluglasa (G. *lokъve > *lòkъve, D. *lokъvi > *lòkъvi itd.). U hrv. je u pravilu pooprćen naglasak oblika s neoakutom na prvom slogu (*lòkъv- > lòkv-). U n. p. c, gdje je rekonstrukcija praslavenskog naglasaka najteža, naglasak je bio ili čelan, tj. na prvom slogu (te je preskakao na prednaglasnice), ili na posljednjem slogu. Sudeći prema sjevernočakavskom i sln. *krī*, u N. treba (u jednosložicama) rekonstruirati cirkumfleks. Nije po-sve jasno treba li u G. rekonstruirati *krъve ili *krъvé. Snoj (2003: 323) primjerice rekonstruirao *krъvè, ali srednjobugarski *кръве* (Дыбо, Замятина & Николаев 1990: 177) upućuje na *krъve.

Osim jednosložnih oblika u N. kao *krý, u n. p. c se pouzdano još može rekonstruirati i A. *krъvъ (hrv. *krv* s duljenjem kao u *kòst* < *kòstъ, *bòg* < *bògъ). Na osnovi se strukturalnih razloga još vjerojatno mogu rekonstruirati I. *krъvъjǫ, n. *krъvi, g. *krъvъ itd. U n. p. a stari akut stoji na korijenu u svim oblicima (*ǫty 'ūtva', G. *ǫtъve, D. *ǫtъvi, A. *ǫtъvъ itd.), a u n. p. b možemo rekonstruirati sljedeću paradigmu:

jedinina		množina	
N.	*smoký	n.	*smòkъvi
G.	*smòkъve	g.	*smòkъvъ
D.	*smòkъvi	đ.	*smòkъvamъ
A.	*smokъvъ ⁴⁸	a.	*smòkъvi
L.	*smòkъve	l.	*smòkъвахъ
I.	*smokъvъjǫ	i.	*smòkъvami ⁴⁹

U hrv. se stare imenice na -y n. p. a i n. p. b kratkoga sloga izjednačuju, usp. *bùkva* < *bùkъv- i *smòkva* < *smòkъv-. Zajedno s imenicama stare n. p. b dugoga sloga kao *klētva* < *klēva* < *klētъva < *klētъva one zajedno čine sinkronijsku n. p. A s postojanim *˘* ili *ˆ* na korijenu i prenošenjem naglasaka (*òd bukъē, ù smokve*). Kako se pooprćuju oblici tipa *lòkъv- > *lòkv-, tako se pooprćuje i njihov naglasak u n. p. b (*lòkъv- > lòkv-), dok oblici poput A. *lòkъvъ > *lòkâv uglavnom nestaju zajedno sa svojim dočetnim naglaskom. Stara je imenica *krý n. p. c ostala i danas u n. p. C, ali kao *i*-osnova (*krv*, G. *krvi*, òd *krvi*, L. u *krvi*).

Na sjeveru čakavskoga u nekim se govorima čuvaju arhaični oblici starih *y*-osnova. Usp. u Čižićima kraj Dobrinja na Krku (Turčić 2002): *brīti* (stand. *brītva*), *blīti* (stand. *blītva*), *drēti* (stand. *drētva*), *īki* (stand. *īkva*), *lokī* (< *loký, stand. *lòkva* < *lòkъv- u kosim padežima, n. p. b), *smokī* (< *smoký, stand.

⁴⁸ Možda je stariji oblik bio *smoký, kao u N. (usp. Ivšić 1970: 199–200).

⁴⁹ Nastavci su dli., dakako, uzeti iz *ā*-osnovā. Stariji su oblici vjerojatno bili *smokumъ, *smokухъ, *smokymi (dij. ie. *-uh₂mos, *-uh₂su, *-uh₂miHs).

smòkva < *smòkъv- u kosim padežima, n. p. *b*), *crīkī* (< *cъrkŭ, stand. *crkva* < *crkva* < *cъrkъv- u kosim padežima, n. p. *b*).

Navedena djela

- БЕЛИЧЪ, А. И. 1909. Забѣтки по чакавскимъ говорамъ. *Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ* XIV/2, 181–266.
- BROZOVIĆ, DALIBOR – PAVLE IVIĆ 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: JLZ “Miroslav Krleža”.
- ДЫБО, ВЛАДИМИР А. 1981. *Славянская акцентология. Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском*. Москва: Издательство “Наука”.
- ДЫБО, ВЛАДИМИР А. – ГАЛИНА И. ЗАМЯТИНА – СЕРГЕЙ Л. НИКОЛАЕВ 1990. *Основы славянской акцентологии*. Москва: Издательство “Наука”.
- ДЫБО, ВЛАДИМИР А. – ГАЛИНА И. ЗАМЯТИНА – СЕРГЕЙ Л. НИКОЛАЕВ 1993. *Основы славянской акцентологии. Словарь*. Москва: Издательство “Наука”.
- НАММ, JOSIP 1970³. *Staroslavenska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- НАММ, JOSIP – МАТЕ HRASTE – ПЕТАР ГУБЕРИНА 1956. Govor otoka Suska. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1, 7–213.
- HENDRIKS, PEPIJN 2003. A Note on Stang’s Law in Moscow Accentology. *Dutch Contributions to the Thirteenth International Congress of Slavists, Ljubljana, August 15–21, 2003: Linguistics* [ur. Jos Schaecken – Peter Houtzagers – Janneke Kalsbeek]. Amsterdam – New York: Rodopi, 107–123.
- HG 1997² = BARIĆ, EUGENIJA – MIJO LONČARIĆ – DRAGICA MALIĆ – SLAVKO PAVEŠIĆ – MIRKO PETI – VESNA ZEČEVIĆ – MARIJA ZNIKA 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- HRASTE, МАТЕ 1937. Osobine govora ostrva Visa. *Zbornik u čast A. Belića*. Beograd: Mlada Srbija, 147–154.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1907. Šaptinovačko narječje. *Rad JAZU* 168, 113–162.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1913. Današnji posavski govor. *Rad JAZU* 196 (I), 124–254. 197 (II), 9–138.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- JEDVAJ, JOSIP 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1, 279–330.
- JURIŠIĆ, BLAŽ 1966. *Rječnik govora otoka Vrgade. I dio. Uvod*. Zagreb: JAZU.
- JURIŠIĆ, BLAŽ 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade, uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima. II dio. Rječnik*. Zagreb: JAZU.
- KALSBECK, JANNEKE 1998. *The Čakavian Dialect of Orbančići near Žminj in*

- Istria*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- KAPOVIĆ, MATE 2003. Razvoj starih dugih samoglasa u hrvatskom i ostalim slavenskim jezicima. *Filologija* 41, 51–82.
- KAPOVIĆ, MATE 2005. The Development of Proto-Slavic Quantity (from Proto-Slavic to Modern Slavic Languages). *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 51, 73–111.
- KAPOVIĆ, MATE 2007. The *vòl'ā-type Accent in Slavic. *Tones and Theories. Proceedings of IWoBA 2005*. [ur. Mate Kapović – Ranko Matasović]. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 89–104.
- KAPOVIĆ, MATE 2008. Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija* 51, 1–39.
- KAPOVIĆ, MATE 2010. Naglasak *o*-osnova muškog roda u hrvatskom – povijesni razvoj. *Filologija* 54, 51–109.
- KAPOVIĆ, MATE 2011. Naglasak imenica srednjeg roda u hrvatskom – povijesni razvoj. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 17, 109–146.
- KORTLANDT, FREDERIK H.H. 2005. From Serbo-Croatian to Indo-European. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 51, 113–130.
- LANGSTON, KEITH 2006. *Čakavian Prosody. The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatia*. Bloomington: Slavica.
- LUKEŽIĆ, IVA 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- MARCH, WILLIAM J. 1981. Kajkavian Inflectional Morphophonemics: an Analysis of the Morphology of Dialects of Velika Rakovica, Virje, and Bednja. *Rad JAZU* 388, 237–312.
- MOGUŠ, MILAN 1966. Današnji senjski govor. *Senjski zbornik* 2, 5–152.
- REŠETAR, MILAN 1900. *Die serbokroatische Betonung Südwestlicher Mundarten*. Wien: A. Hölder.
- ROŽIĆ, VATROSLAV 1893-4. Kajkavački dijalekat u Prigorju. *Rad JAZU* 115 (I), 68–136. 116 (II), 113–174. 118 (III), 55–115.
- SNOJ, MARKO 2003. *Slovenski etimološki slovar*². Ljubljana: Modrijan.
- STANG, CHRISTIAN S. 1957. *Slavonic accentuation*. Oslo: Universitetsforlaget.
- STANKIEWICZ, EDWARD 1993. *The Accentual Patterns of the Slavic Languages*. Stanford: Stanford University Press.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2009². *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- TEŽAK, STJEPKO 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5, 203–428.
- TURČIĆ, BRANKO 2002. *Sedmoškojani. Prvi čakavski rječnik*. Rijeka: Adamić.
- VERMEER, WILLEM 1978. Innovations in the Kajkavian Dialect of Bednja. U: *Dutch Contributions to the 8th International Congress of Slavists* [ur. Jan M. Meijer]. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co., 347–381.

VERMEER, WILLEM 1984. On clarifying some points of Slavonic accentology: the quantity of the thematic vowel in the present tense and related issues. *Folia Linguistica Historica* V/2, 331–395.

Accentuation of $\bar{a}$ -stems in Croatian – Historical Development

Summary

The paper thoroughly deals with the historical development of the accentual paradigms of the $\bar{a}$ -stems (i.e. declension type *žena, žene*) in Croatian starting with Proto-Slavic and ending with modern Štokavian, Čakavian and Kajkavian dialects. The development is explained for each accentual paradigm (*a*, *b* and *c*) respectively. Apart from the description of the development of the accentual paradigms, a list of the basic inherited words with their individual accentual paradigms is provided. Additionally, the accentuation of the old *y*-stems is discussed.

Ključne riječi: hrvatski jezik, akcentuacija, naglasak, ženski rod, $\bar{a}$ -osnove, dijalekti

Key words: Croatian language, accentuation, accent, feminine gender, $\bar{a}$ -stems, dialects